

Jarayonlarning barchasi “Pedagogika” fani qonuniyatlari va tamoyillari orqali amalga oshirilmayaptimi?

Maqolani o‘qib juda ta’sirlandim. Muallif jonkuyarlik bilan ta’kidlaganidek, insoniyat paydo bo‘lgandan buyon odamni shaxs sifatida shakllantirib, unga ma’naviy, ma’rifiy qiyofa bag‘ishlab kelayotgan fanga nisbatan past nazar bilan qarash, uning imkoniyatlari va ta’limiy-tarbiyaviy kuchini inkor etishdek nomaqbul fikr-mulohazalar har jihatdan, na makon, na zamon talab va ehtiyojlariga to‘g‘ri keladigan safsatadan boshqa narsa emas.

Agar pedagogika fan sifatida inkor etilsa, unda jahon fani rivoji qayerdan paydo bo‘ldi? Xalqimizning ma’naviy-ma’rifiy salohiyatiga ta’lim va tarbiya orqali erishilmadimi? Yaratilgan nazariyalar, kashfiyotlar, ularni amaliyotda qo‘llashdan eri-

shilgan beqiyos ilmiy-tadqiqot natijalari o‘z-o‘zidan paydo bo‘ldimi? Birinchi sinfga kelgan o‘quvchini ko‘z oldingizga keltiring-da, undan raqobatbardosh maktab bitiruvchisini kim tayyorlayapti? Ana shu jarayonlarning barchasi “Pedagogika” fani qonuniyatlari va tamoyillari orqali amalga oshirilmayaptimi? Yangi O‘zbekiston sharoitida barkamol avlodni tarbiyalash davrning zaruriy va o‘ta dolzarb muammasi bo‘lib turganda “Pedagogika” fanini inkor etish yoki unga past nazar bilan qarash “attorning qutisidan topilmaydigan anqoning urug‘i”ga o‘xshaydigan bir narsa emasmi?

To‘g‘ri, “Pedagogika” fani qonuniyatlari va tamoyillarini amaliyotga tatbiq etishda kamchilik va nuqsonlar mavjudligini

inkor etib bo‘lmaydi. Bu boshqa masala. Respublikamizda faoliyat olib borayotgan ko‘p ming sonli pedagoglar oldida turgan maqsad va vazifalarni amalga oshirishda, ya’ni ta’lim va tarbiya samaradorligiga erishishda nuqsonlar yetarli. Buning uchun “Pedagogika” fani aybdor emas. Aybdorlar esa shu fan bilan bevosita shug‘ullanuvchi olimlar va amaliyotchi pedagoglardir. Har bir narsaga obyektiv baho berish va uni o‘z nomi bilan atash adolatdan bo‘lur edi.

Muallif e’tirof etganidek, “Pedagogika – murakkab fan. Chunki obyekt inson va uning intellektual hamda ma’naviy kamolotini ta’minlash jarayonidir. Inson esa tabiatning eng murakkab, eng serqirra mavjudoti sifatida hamisha o‘zgarish va taraqqiyotda yashaydi. Shuning uchun ham insonni tarbiyalash, unga ta’lim berish, har tomonlama rivojlantirish jarayonini aniq qonun-qoidalarga sig‘dirib qo‘yish mushkul va hatto mumkin emas. Inson bir vaqtning o‘zida ham ruhiy, ham ma’naviy, ham ijtimoiy jihatlarni o‘zida mujassam etgan mavjudotdir. Pedagogikaning murakkabligi esa aynan shu jihat – inson qiyofasining serqirraligi tufaylidir”.

Rahmatilla MUSURMONOV,
pedagogika fanlari doktori

Ilm yaratuvchi bo‘lsa, pedagogika uni amalga oshiruvchi

Umid Xo‘jamqulovning ushbu maqolasi zamonaviy pedagogik tafakkurning eng muhim nuqtalariga bag‘ishlangan ilmiy va falsafiy mulohazalarga boy. Muallif pedagogikaning jamiyat hayotidagi o‘rni, uning inson kamoloti va millat taraqqiyotidagi asosiy kuch sifatidagi ahamiyatini chuqur tahlil qiladi. U pedagogikani “insonni inson qiladigan fan” sifatida talqin etar ekan, bu orqali uni faqat ta’lim sohasi emas, balki butun insoniyat taraqqiyotining ma’naviy va intellektual poydevori sifatida namoyon qiladi.

Maqolada fan va ta’lim o‘rtasidagi dialektik bog‘liqlik teran yoritilgan. Muallif ta’kidlaganidek, fan bilimni yaratadi, pedagogika esa uni jamiyatga yetkazadi. Bu fikr ta’lim tizimi va ilmiy tadqiqotlar bir-birini to‘ldiradigan yagona jarayon ekanligini ko‘rsatadi. Demak, har qanday fanning hayotdagi samarasi uning o‘qitish tizimi bilan chambarchas bog‘liq. Ilm yaratuvchi bo‘lsa, pedagogika uni amalga oshiruvchi; ana shu uyg‘unlik jamiyatda barqaror rivojlanish va ma’naviy o‘rishni ta’minlaydi.

Muallif pedagogikaning murakkab va serqirra tabiatiga ham alohida to‘xtalib o‘tadi. Unga ko‘ra, inson pedagogika tadqiqotining markazida turgan eng murakkab mavjudot bo‘lib, uning ruhiy, axloqiy va ijtimoiy qiyofasi doimiy ravishda o‘zgarib boradi. Shu bois pedagogikada mutlaq qonun yoki doimiy haqiqat bo‘lishi mumkin emas; u doimo yangi avlod ehtiyojlariga, zamon talablariga va axborot muhitiga moslashishi lozim. Bu nuqtayi nazardan pedagogika doimiy yangilanish, izlanish va ilmiy kashfiyotlar bilan yashaydigan fan sifatida ko‘riladi.

Maqolada muallif zamonaviy ta’lim paradigma-lari: kompetensiyaviy, integrativ(STEM), raqamli, inklyuziv va shaxsiylashtirilgan yondashuvlar orqali ta’limning yangi bosqichga ko‘tarilishi zarurligini ta’kidlaydi. U ta’lim jarayonini faqat nazariy bilim

berish emas, balki hayotiy kompetensiyalarni shakllantirish vositasi sifatida ko‘radi. Bu orqali ta’limning inson hayotiga tatbiqiy qiymati, uning jamiyat rivojiga ta’siri yanada kuchayishi mumkinligi asoslanadi.

Muallifning eng ta’sirli qarashlaridan biri ilm maydonida monopoliya va yakka fikr hukmronligiga qarshi qat’iy pozitsiyasidir. U haqiqiy ilm faqat ochiqlik, ko‘p fikrlilik va xolis mulohaza muhitida rivojlanishini ta’kidlaydi. Ilm bir shaxsga emas, butun jamoaga tegishli; fanning kuchi individual hukmronlikda emas, balki hamkorlikda, bahs va muloqotda namoyon bo‘ladi. Shu orqali muallif fan madaniyatida adolat, hamjihatlik va ma’naviy poklik kabi qadriyatlarni ilgari suradi.

Maqolaning yana bir muhim jihati muallifning amaliy yechimlarga qaratilgan yondashuvidir. U ta’lim tizimini takomillashtirishda pedagogik tadqiqotlarning asosiy rol o‘ynashini ilmiy asosda ko‘rsatib, tadqiqot natijalarini amaliyotga joriy etish, milliy metodik platformalar yaratish va o‘quv jarayonlarini xalqaro mezonlarga moslashtirish kabi takliflarni ilgari suradi. Bu esa maqolani faqat nazariy mulohaza emas, balki amaliy dastur ahamiyatiga ega ilmiy yo‘nalish sifatida qimmatli qiladi.

Umuman, maqola pedagogika fanining haqiqiy mohiyatini, uning jamiyatdagi o‘rni va kelajakda tutadigan ahamiyatini teran yoritib bergan. Unda ilm va ta’limning uyg‘unligi, insonni kamolotga yetaklaydigan ma’naviy kuch sifatida pedagogikaning chuqur qiymati ochib berilgan. Bu tadqiqot faqatgina bir ilmiy pozitsiya emas, balki milliy pedagogik tafakkurni yangi bosqichga olib chiquvchi intellektual dastur sifatida ahamiyat kasb etadi.

Muqaddas RAHMONOVA,
pedagogika fanlari doktori,
professor

Voqelikni ilmiy anglash jarayoni ong bilan bog‘liq jarayon ekanini hisobga olsak, uning naqadar murakkab jarayon ekanligi anglashiladi. Bu jarayon insonning yoshlik yillarida kechishi muammoning jiddiyligini yanada oshiradi. Yosh avlodda ilmiy dunyoqarashni shakllantirish jamiyat taraqqiyotining muhim omili ekanligi ham masalaning yana bir muhim jihatidir. Sanab o‘tilgan omillar ro‘yxati yana davom ettirilishi mumkin. Lekin har bir sabab o‘z mohiyati bilan pedagogika fanining barcha zamonlarda va barcha mamlakatlarda mavqeyi baland ekanligini tavsiflashga xizmat qiladi.

Ziyoli qatlam vakillari hukmiga havola etilgan “Pedagogika: fan taqdiri halokat yoqasida” maqolasi ham aynan shu muammo va uning yechimini izlashga qaratilganli bilan ahamiyatli. Muallifning pedagogikaning fan sifatidagi mavqeyini tushuntirishga ehtiyoj yuzaga kelgani va bu afsuslanarli holat ekanligini ta’kidlashi ta’lim sohasi

Ilmiy-tadqiqotlar mavzusi tanlanishi emas, soha talablariga ko‘ra belgilanishi joiz

fidoyi vakillarini hushyor torttirishi tabiiy.

Maqola pedagogik tadqiqotlar ko‘lami, ularning mahsuldorligi haqida bildirilgan fikrlar yangilana-yotgan jamiyat rivojida nechog‘lik muhimligining asoslanishi bilan ham katta ahamiyat kasb etgan. Pedagogikaning ko‘p qirrali (shu o‘rinda bir necha o‘nlab jihatlar mavjudligi ko‘zda tutilayotganini takidlash lozim. Fikr bizniki – **U.Sh.**) fan ekanligi, bunda ko‘lamni hisoblashning o‘zi noo‘rin ekanligi ayni haqiqat. Muallif ko‘targan muammo bir qarashda faqat pedagogika yoki metodikadan dars berayotgan o‘qituvchiga tegishlidek taassurot qoldiradi, ammo zamonaviy ta’limda mavjud muammolarga(2022-yilgi PISA natijalariga ko‘ra, mamlakatimiz o‘quvchilari matematik savodxonlik bo‘yicha 81 davlat orasida 364 ball bilan 72-o‘rinni egallashi) nazar tashlasak, mazkur masala qanday fan bo‘lmasin, ta’lim berayotgan har bir soha vakillariga birdek tegishli.

Shu o‘rinda ba’zi mulohazali fikrlarni ham bayon etib o‘tishni lozim deb topdim. Oliy ta’limda O‘zbek adabiyotini o‘qitish metodikasi fanidan ta’lim berishimni hisobga oladigan bo‘lsak, mazkur maqolada ko‘tarilgan bosh muammo tilga olinmagan biror-bir mashg‘ulotni esga ola olmayman. Har bir mashg‘ulot ta’limda pedagogikaning, xususan metodikaning o‘rni va roli muhim ekanligini ta’kidlashga bag‘ishlanadi. Shu o‘rinda pedagogikada zamonaviy ta’lim bilan bog‘liq shakllangan bir noo‘rin qarashga e’tiboringizni qaratmoqchiman. Ta’limda kutilgan natija bermagan yoki umuman natija bermagan har qanday usul an’anaviy usul deya baholanmoqda. Tarixga nazar solsak, biz bilgan adabiyot sohasida Tog‘ay Murod, Xurshid Davron, Sirojiddin Sayyid kabi shoir va yozuvchilar an’anaviy usulda ta’lim va tarbiya topgan. Aslida pedagogikada zamonaviy pedagogik texnologiya, interaktiv usullar deya ta’riflanayotgan tushunchalarga an’anaviy usullar poydevor vazifasini o‘tagan. Mavjud pedagogika va metodikaga doir fan dasturlarini kuzatib, bo‘ljak o‘qituvchi an’anaviy usul va metodlarni o‘zlashtirmay turib yangi pedagogik texnologiyalarni o‘rganishiga guvoh bo‘lamiz. Darsni tashkil etish haqida umuman tasavvuri bo‘lmagan talabaga birdaniga yangi pedagogik texnologiyalar bo‘yicha bilim berilishi ham pedagogika fani tanazzulini yuzaga keltiruvchi omillardan biri deb hisoblayman. Mazkur fikrlar tasdig‘i biz tahlil etayotgan maqolada “Monopoliyaga qarshi fan madaniyatini shakllantirish”ga doir mulohazalarda namoyon bo‘lgan. Umumta’lim maktablari uchun dastur va darslik yaratish masalasiga keng nazar soladigan bo‘lsak, muammoga jiddiy e’tibor qaratish lozimligi anglashiladi.

Maqolada pedagogik tadqiqotlarning mavzusini tanlashdagi muammo va uning yechimiga doir fikrlar ham mustaqil izlanuvchilar hamda ularning rahbarlariga tegishli juda muhim masaladir. Tadqiqot mavzusini belgilashda(shu o‘rinda *belgilash* fe’liga diqqatingizni qaratmoqchiman: ilmiy-tadqiqotlar mavzusi tanlanishi emas, soha talablariga ko‘ra belgilanishi joiz. – **U.Sh.**) qat’iy “filtr”larning ishlab chiqilishi pedagogikada tadqiqot ishlarining salmog‘ini oshiruvchi eng zarur omillardan biridir. Dolzarblik asosi, adabiyot kartasi, ilmiy gipoteza, amaliyotga ko‘chirish rejasi kabi bir qator mezonlarning tatbiq qilinishi izlanishlar samaradorligi istiqbollari haqida keng tasavvur hosil qiladi. Maqoladagi mezonlarni ma’muriy to’siq sifatida emas, balki sifat kafolati: jamoatchilik nazorati, takrorlanish xavfini pasaytirish, natijalarni amaliyotga ko‘chirish uchun tayyor infratuzilma yaratish sifatida ko‘rish mumkinligi ham muammo yechimiga xolis yondashilganligining isbotidir.

Umida SHERMATOVA,
pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori(PhD),
dotsent

